

ZÁSADY, JAK ZAPOJIT DO VÝUKY ČJ

Cílem je, aby se žák s OMJ učil zároveň s ostatními a aby tato výuka byla přínosná pro něj, pro třídu i pro učitele. Všechno, co zde naleznete, vychází ze společné práce a diskusí lektorů češtiny jako druhého jazyka a učitelek na ZŠ. Všechny způsoby práce a konkrétní materiály jsou vyzkoušené v praxi a v různých třídách. Děkujeme všem účastníkům našich pracovních skupin i našich seminářů z celé ČR za jejich otázky, podněty, reflexi a také za každodenní snažení.

Základem nabízených způsobů práce a materiálů není (alespoň v této fázi) změna paradigmatu výuky nebo jakékoli vnější převratné změny, které by vyžadovaly velké úsilí a mnoho času. Spíš jde o jakési rychlé přizpůsobení současnému stavu - neboli o to, co lze udělat už zítra ve stávajících podmínkách. Nic z toho není ideální, dokonalé ani univerzálně fungující; sami dobře víte, že každá skupina a každé dítě je jiné. Nicméně cesta, která se osvědčila, spočívá v určité změně pohledu na češtinu; v tom, že zkusíme češtinu vnímat (taky) jako cizí jazyk a tento způsob pohledu zapojíme do našeho uvažování o výuce. Nevyužíváme žádné speciální metody ani postupy nebo materiály, snažíme se přizpůsobit okamžité současné (více méně tradiční) vyučovací praxi, v níž musí učitelé dennodenně reagovat na přítomnost žáků s jazykovou bariérou. I tito žáci by se totiž měli ve škole vzdělávat a zažívat úspěchy. Dále v článku naleznete popis 3 základních principů, které se samozřejmě mohou dále kombinovat a které vám mohou být jakýmsi vodítkem. Jsou to:

1. totéž, ale jinak
2. praktická výuka
3. pomoc se slovní zásobou

TOTÉŽ, ALE JINAK

Tento princip je založen na tom, že pracují všichni, celá třída, společně a na stejném tématu. Liší se ale zadání či materiál. Podle způsobu, jakým je tento princip realizován, můžeme rozlišit tři typy:

A. REDUKCE

B. ODLIŠNÁ CESTA

C. STEJNÉ TÉMA - RŮZNÝ MATERIÁL, RŮZNÝ CÍL

A. REDUKCE

Máme stejný materiál, ale pro žáka s OMJ REDUKUJEME:

a) úkol

Příklady:

- všichni vymýšlejí 5 vět, žák s OMJ jen 2 věty

- všichni píšou diktát, žáci s OMJ jen některá slova

- všichni píšou diktát, žáci s OMJ dostanou text diktátu a v něm např. podtrhávají slova, která znají

- všichni píšou diktát, žáci s OMJ dostanou text diktátu a podle poslechu doplňují hlásky, háčky a čárky, slabiky, slova...

b) délku cvičení

B. ODLIŠNÁ CESTA

Máme stejný materiál i úkol – každý jde ale k řešení vlastní, odlišnou cestou.

Jako učitel o ní víme, respektujeme ji, využíváme a podněcujeme – tento pro nás tradičně nezvyklý způsob uvažování přitom můžeme použít i pro další žáky se SVP. Rozdílné způsoby osvojování a vnímání tradičního jazykového učiva jsou popsány [v tabulkách](#). Ty shrnují teoretické i praktické poznatky z oblasti češtiny a mohou vám pomoci pochopit odlišnost vnímání češtiny u žáků s OMJ.

Podobně můžete srovnat odlišné způsoby řešení úkolu v tématu mluvnických kategorií (klasický úkol z české učebnice či přijímaček "[Urči rod a pád.](#)")

Pro žáky s OMJ může být ve stejném materiálu a úkolu primární jiný cíl než pro české žáky. Přesto mohou pracovat na tomtéž a každý objevovat či procvičovat jinou zákonitost.

Příklady:

1. Tématem je slovní zásoba a pravopis – vyjmenovaná slova.

Aktivita ve výuce vypadá takto:

Materiál je pro celou třídu stejný, a to dvě sady kartiček: jedna sada obsahuje kartičky se slovem a obrázkem (obrázek slepýše a slovo slepýš na jedné kartě), druhá zvlášť kartičky s obrázkem a kartičky se slovem. První sada slouží žákům k osvojování pravopisu vyjmenovaných slov a zároveň slovní zásoby. Druhá sada slouží k opakování: Úkol je stejný pro všechny: přiřadit slovo k obrázku (případně slovo rovnou říct/napsat, bez použití kartičky se slovem). Splnění úkolu vyžaduje však pro české žáky a žáky s OMJ trochu jinou myšlenkovou aktivitu: Žák s omezenou slovní zásobou (žák s OMJ) zná z předchozí aktivity s první sadou kartiček slovo „slepýš“ (a dost možná nezná žádné další druhy hadů či ještěrek), a proto využívá "pouze" paměť. Pro žáka s bohatší slovní zásobou (Čecha) však obrázek může teoreticky představovat hada, užovku apod. Musí tedy přijít na to, že se jedná konkrétně o slepýše, čímž zapojuje do úkolu další svoje znalosti či úvahy.

2. Viz článek Větné členy naleznete dole v sekci "Dobrá praxe"

C. STEJNÉ TÉMA - RŮZNÝ MATERIÁL, RŮZNÝ CÍL

Žáci s OMJ i čeští žáci pracují na stejném tématu, pro každou skupinu ale používáme jiné materiály a zadáváme jiné úkoly. Skupiny tedy pracují na stejném tématu (gramatickém nebo komunikačním), ale s odlišnými cíli.

Příklad:

Tématem je skloňování či časování.

Aktivita:

Žáci Češi určují ve cvičení mluvnické kategorie u podstatných jmen nebo sloves (tradiční úkol z učebnice českého jazyka): cílem je popisovat jazyk. Žák s OMJ má zadána známá i nová slovíčka a učí se je skloňovat a časovat (může v kontextu i bez – třeba jen v tabulce jako drill): cílem je naučit se správné tvary.

VÝUKA PRAKTICKÁ, PRO VŠECHNY

Víte, že když se díváme na češtinu jako na druhý jazyk, objeví se nám souvislosti a zákonitosti, které jsou rodilému mluvčímu skryté? A že tyto zákonitosti či vysvětlení mohou pomoci slabším žákům? A že mohou rozvíjet myšlení a celkové pochopení jazyka u nadaných žáků?

Čeština je praktická, slouží především ke komunikaci, český jazyk je nástroj dorozumění a jeho gramatika je tedy ve službách komunikace a vzájemného porozumění. Pokud učíme žáky s OMJ gramatiku, učíme ji proto, aby se uměl správně vyjadřovat v určitých situacích – a proto se gramatika objevuje vždy v kontextu. Ale nemělo by to tak být vlastně pro všechny?

Gramatiku a pravidla pravopisu učíme a procvičujeme na známé a běžné slovní zásobě (raději to, co nás obklopuje, než sýpky plné chrp; raději modrý svetr než spanilý jinoch.)

„Já dětem něco vysvětlím, pak otevřu učebnici a tam jsou takový příklady v těch cvičeních, že jim to akorát zamotá hlavu.“

Tyto dvě výše zmíněné zásady je dobré mít neustále na paměti. Ke stažení zde naleznete materiály vytvořené se zřetelem právě k těmto principům: materiál k výuce [slovních druhů](#), příklad práce s [vyjmenovanými slovy](#) a aktivita na výklad a procvičení přívlastku.

Učebnice pro žáky s OMJ může být dobrým zdrojem textů a učebních materiálů pro celou třídu. Učebnice češtiny jako druhého jazyka obsahují texty, které: 1. se týkají běžného života – dialogy, pozvánky, popis cesty, domlouvání schůzky, popis činností apod.

2. obsahují reálnou slovní zásobu, tj. tematické okruhy jako byt, město, restaurace, škola (ne ptáček jarabáček přehopsal bystřinku). Učebnice pro pokročilé obsahují i autentické texty (např. z novin) a složitější slovní zásobu. Podívejte se na využití textů z učebnic češtiny jako druhého jazyka při práci s celou třídou:

[Bydlíme blízko moře](#)

[Restaurace](#)

[Nový byt](#)

[Mám rád anglický čaj.](#)

POMOC SE SLOVNÍ ZÁSOBOU

K výkladu i k zadání uvádějte vždy příklady (potom žáci porozumí z 90%).

„Když mluvím o základní skladební dvojici, hned ji ukážu na větě Malý žák sedí v první lavici. Nebo Učitelka stojí před tabulí... Když chci, aby žáci ve cvičení doplnili i nebo y, na prvních dvou příkladech ze cvičení to ukážu. Když dávám test, vždy kromě zadání uvedu jeden příklad, jak to má vypadat... Proč to všechno? Usnadní to porozumění a oběma – žáku i učiteli – to pomůže. My jako učitelé bychom měli co

nejvíc pomáhat tomu, aby žák pochopil a porozuměl...”

Podívejte se na tipy ke [komunikaci s cizincem](#).

Uvádějte zvlášť klíčová slova

„K výkladovému textu i ke slovnímu výkladu napíšeme žáku s OMJ zvlášť klíčová slova či klíčové pojmy, a ty buď přímo vysvětlíme (jde-li o pojmy či názvosloví), nebo si je žák s OMJ najde ve slovníku (jde-li o běžná slova). Samostatné vyhledávání klíčových slov a práci s nimi zároveň učíme a podporujeme jako klíčovou dovednost.“

Důležitým nástrojem jsou tzv. [klíčové vizuály](#).

Podporujte práci se slovníkem

„Žáku s OMJ dovolíme, ba přímo nařídíme pracovat se slovníkem – jde přece o rozvoj slovní zásoby a o to, aby se co nejdříve dorozuměl.“

Použít můžete také online slovníky, Wikipedii v různých jazykových mutacích a [překladové slovníčky](#) k několika předmětům.

PRINCIPY PRÁCE S VÍCEJAZYČNÝMI DĚTMI S SVP

JAK POSTUPOVAT, KDYŽ DÍTĚ, KTERÉ SE TEPRVE UČÍ ČEŠTINĚ JAKO DRUHÉMU JAZYKU (ČDJ), UŽ MÁ DIAGNOSTIKOVANÉ SPECIFICKÉ PORUCHY UČENÍ, CHOVÁNÍ ČI NĚKTERÝ TYP POSTIŽENÍ?

Jak nastavit žákovu funkci ve škole a ve výuce?

1. **CÍLE:** Nastavíme je v konkrétním učivu tak, aby umožnily alespoň základní osvojení navazujícího učiva, vybíráme pouze podstatné informace. Pokud žák nemá osvojené učivo z nižších ročníků, rozložíme požadavky do delšího časového období. Vymezíme základní cíle související s adaptací na školu. Intenzivně rozvíjíme kompetence v komunikaci v českém jazyce. Vzdělávací obsahy zejména v naukových předmětech omezíme na seznámení se základními pojmy učiva, pracujeme se slovníčky. Společně s intenzivním vzděláváním v ČDJ postupně rozšiřujeme obsah učiva.
2. **INDIVIDUÁLNÍ VZDĚLÁVACÍ PLÁN (IVP):** Modifikujeme učivo v českém jazyce, naukových předmětech, v matematice - obvykle slovní úlohy.
3. **PERSONÁLNÍ PODPORA:** Pokud možno využijeme (dvojazyčného) asistenta pedagoga přímo ve výuce a mimo samotnou výuku navíc speciálně pedagogickou péči zacílenou na rozvoj oslabených perцепcí (zraková, sluchová perцепce), případně i motorických funkcí (grafomotorika, jemná motorika, senzomotorika). Můžeme navázat spolupráci s interkulturním pracovníkem a navázat užší spolupráci s rodinou. Můžeme si do hodiny přizvat speciálního pedagoga či výchovného poradce a společně s nimi nastavovat či upravovat aktuální potřebnou podporu pro žáka.
4. **ČAS:** Zohledníme individuální tempo práce - nehodnotíme negativně práci, kterou dítě nestihne, nenutíme ho dopisovat cvičení (hodnotíme tedy jen to, co stihne), nebo navýšíme časovou dotaci na přečtení textu, před čtením objasníme klíčové pojmy textu. Poskytneme i více času na kontrolu práce, tedy raději dáme méně cvičení a ještě necháme čas na jejich opětovné přečtení. Přizpůsobíme délku textu a obecně omezíme časově limitované úkoly (pětiminutovky, práce na čas).
5. **ORGANIZACE VÝUKY:** Dovysvětlujeme zadání individuálně, zvýrazníme a vysvětlíme klíčové pojmy. Omezíme hlasité čtení před třídou. Nezkoušíme žáka před celou třídou, ale např. v lavici po zadání samostatné práce ostatním žákům. Žák může mít k dispozici modifikovaný učební materiál, tj. oproti zbytku třídy zjednodušený, upravený, doplněný o obrázky, klíčové vizuály, tabulky apod.
6. **OVĚŘOVÁNÍ ZNALOSTÍ:** Upřednostníme ověřování znalostí s podporou (obrázku, zvuku, ukázkového příkladu, doplnění schématu), případně zapojíme básničky, písničky. Klademe uzavřené otázky, umožníme výběr z

možností, spojování, přiřazování správných odpovědí. Písemná doplňovací cvičení mohou být obtížná z důvodů nedostatečné opory ve významu pojmu, proto je vhodné podporu nepodceňovat. Zohledníme případnou obsahovou redukci a hodnotíme to nejzákladněji, co se měl žák naučit.

7. **VIZUALIZACE:** Co říkáme a čteme, pokud možno vždy doplňujeme obrázky, diagramy, schémata. Volíme komiksovou formu literatury pro záznam čtenářského deníku. K zápisům a osvojení si nových pojmů využíváme myšlenkové mapy (publikace [Myšlenkové mapy pro děti](#), Tony Buzan) a komunikační deníky.
8. **PŘEDUČENÍ:** Ve všech ohledech a předmětech budujeme pojmový aparát – vytváříme pojmové slovníky s kresbami, vlepovanými obrázky. Klíčové pojmy poskytujeme před výkladem nové látky.
9. **RESPEKT A TOLERANCE:** Respektujeme učební styl žáka, tj. nové poznatky a obsahy učiva předáváme žákovi ve formě, která vychází vstříc jeho učebnímu stylu (zrakový, zvukový, slovně - pojmový, hmatový a pohybový). Tolerujeme sníženou kvalitu grafického projevu, domýšlení koncovek i celých slov, sekundárně vzniklé pravopisné chyby většinou z důvodu nedostatku času a až přílišného soustředění na psaní. Při čtení i psaní tolerujeme chyby vyplývající ze SPU (vynechávání diakritických znamének, délky hlásek, záměna písmen a hlásek tvarově a zvukově podobných, vynechávání písmen, slabik a slov, přesmykování slabik, přidávání písmen).
10. **VÍCEJAZYČNOST:** Zapojujeme mateřský jazyk dítěte, obsah literárních děl si dítě může osvojit četbou v mateřském jazyce. U výukového obsahu dbáme na porozumění základním pojmům, význam obsahu si dítě může doplnit prostudováním textů v mateřském jazyce. Dbáme na respekt k mateřskému jazyku i kultuře.
11. **ZMĚNY:** Střídáme činnosti, odpočinek a práce, aby neklesla pozornost. Nicméně je dobré i v tomto střídání dodržovat určitý řád, na který si dítě může zvyknout a ví, co bude následovat.

Tipy

Doporučení k rozvoji motivace můžete najít v našem [článku](#).

Přehled [podpůrných opatření v rozvoji českého jazyka](#)

[Informace k podpůrným opatřením obecně](#)

[Katalog podpůrných opatření](#)

Použité zdroje:

Ivana Kůrková, Anna Niklová, Anna Slabá, Martina Šulcová: Český jazyk pro cizince - metodika - intenzivní výuka. ZŠ Marjánka, 2020.